

УДК 821.161.2:37.035.6

О. М. Кравчук

АНАЛІЗ РЕГІОНАЛЬНОГО ТЕКСТУ – АКТИВНИЙ ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Сучасний етап розвитку методики навчання української мови характеризується пошуком ефективних шляхів навчання, орієнтованих на посилену увагу до функціонального аспекту досліджуваних мовних явищ. У цьому аспекті актуальною залишається проблема вивчення тексту та його лінгвістичного аналізу.

Методичним засобом, що служить основою створення на заняттях навчального, розвивального й виховного середовища, є текст, робота з яким допомагає відчутти красу слова. Дійсно, текст має особливу силу впливу на душу, сприймається не стільки розумом, скільки серцем. Різним аспектам вивчення тексту, його аналізу присвячено праці відомих українських і зарубіжних учених (В. Виноградов, І. Гальперін, Є. Голобородько, О. Горошкіна, І. Ковалик, І. Кочан, М. Крупа, Л. Мацько, В. Мельничайко, Г. Михайловська, А. Нікітіна, М. Пентилюк, Л. Руденко, Л. Щерба та ін.). У дослідженнях останніх років відзначено, що методичні ідеї використання в процесі навчання регіональних мовних засобів ще не знайшли повноцінної розробки та впровадження в сучасну практику викладання лінгвістичних дисциплін у ВНЗ.

Відтак проблема аналізу регіонального тексту як активного засобу національно-патріотичного виховання молоді не знайшла належного висвітлення в науковій літературі. Актуальність роботи визначається необхідністю посилити навчальний і виховний ефект у процесі вивчення лінгвістичних дисциплін з використанням регіонального тексту.

Відомо, що Луганщина має яскраво виражені територіальні, природні, національні, культурно-історичні та мовні особливості, які необхідно враховувати під час навчання учнів і студентів. Такий підхід у викладанні є одним з напрямків у формуванні в особистості знань про рідний край і має виховне значення, оскільки сприяє розвитку поваги й любові до рідного краю та впливає на формування особистості-патріота.

Метою роботи є дослідження аналізу регіонального тексту як активного засобу національно-патріотичного виховання молоді.

Розумне включення регіональних текстів на практичних заняттях з лінгвістичних дисциплін представляється справою суспільно значущою, а головне – актуальною. Тому важливим у навчальній

практиці викладачів ВНЗ є використання на заняттях місцевого мовного матеріалу, робота з яким сприяє кращому засвоєнню знань з історії краю, його культури, побуту, допомагає показати багатство й красу рідної мови, ґрунтовніше вивчити ті мовні явища, що розглядаються. Крім того, такий благодатний матеріал – це один з ефективних засобів національного, патріотичного й морального виховання. Така робота допомагає сформувати самостійність мислення, національний світогляд, розширити культурну пам'ять майбутніх учителів засобами української мови. Недарма М. Стельмахович визначає принцип етнічної соціалізації провідним у методиці мови.

Уважаємо, що такий принцип включає в себе два аспекти: по-перше, національно-культурний аспект, який є обов'язковою частиною курсу сучасної української літературної мови й має забезпечити залучення молоді до загальнокультурних і національно значущих цінностей, осмислення студентами національної своєрідності рідної мови, по-друге, регіональний аспект, який забезпечує осмислення мовних фактів, специфічних для кожного регіону України.

Тому систематичне й послідовне включення в навчальний процес місцевого мовного матеріалу як у тематичному плані, так і суто лінгвістичному, виховує інтерес до того, що називається малою батьківщиною, сприяє загальній гуманізації суспільства. Такий матеріал може становити лінгвістичну специфіку Луганщини: слова та фразеологізми, семантика й етимологія яких відображає світорозуміння й світовідчуття жителів місцевості, історичну ономастику, топо-і мікротопоніміку регіону, живу мову й фольклор, спеціальну лексику професій, найбільш характерних для регіону, місцеве просторіччя, молодіжний жаргон, мовні особливості творів місцевих письменників, поетів, журналістів, науковців, а також містити словосполучення, тексти, тематично орієнтовані на природу, матеріальну й духовну культуру луганського краю.

Робота з регіональними мовними явищами повинна стати компонентом складної, багатоаспектної діяльності вчителя школи й викладача ВНЗ й носити не епізодичний, а постійний характер. Основним об'єктом на заняттях із сучасної української мови повинен стати текст, оскільки методика орієнтує навчати мови на текстовій основі, тобто здійснювати функціональний підхід до вивчення мови.

Текст стає повноправним об'єктом вивчення як максимально інформативна одиниця мовлення, що інтегрує значення всіх мовних засобів. Текст – семантична, смислова, тематична, стилістична єдність, що містить виховні, комунікативні, пізнавальні завдання.

З методичного погляду текст гарантує ефективне засвоєння лінгвістичних одиниць усіх структурних рівнів мови, наочно показуючи їх функціонування. Суть текстоцентричного підходу до одиниць мови полягає в тому, що для адекватного опису мовних одиниць різних рівнів

необхідним є тлумачення цих одиниць не самих по собі, а в складі цілого – тексту.

У процесі роботи з текстом на заняттях з лінгвістичних дисциплін у ВНЗ відбувається розвиток студентів, удосконалення їхнього почуття мови, прилучення до національної культури. Робота з текстом створює умови для реалізації функціонального підходу в процесі вивчення фонетики, орфоєпії, лексики, фразеології, морфології, синтаксису; формування уявлення про мовну систему, реалізації внутрішньопродметних (міжрівневих), а також міжпредметних зв'язків курсів української мови й літератури; для особистісно орієнтованого викладання української мови, формування мовної особистості; для морально-духовного виховання молоді, розвитку її творчих здібностей.

Останнім часом яскравою особливістю занять зі студентами з курсу сучасної української літературної мови є широке й різноманітне використання регіонального тексту, під яким розуміємо текст, авторами якого є вихідці зі Східної України, а саме з Луганщини.

У процесі аналізу таких текстів зливаються воєдино практичні, виховні та наукові завдання української мови: розвивається емоційна, інтелектуальна й духовна сфера особистості студента, відбувається взаємопов'язаний розвиток обох типів мислення: з одного боку, асоціативно-образного, з іншого – логічного. Місцевий матеріал дуже зручний для аналізу, корисний у процесі запису різного роду прикладів, у той же час він змушує студентів задуматися над багатьма питаннями життя, допомагає усвідомити свій громадянський обов'язок і полюбити рідний край.

На своїх заняттях віддаємо перевагу завданням, у яких залучено регіональний компонент, під яким розуміємо використання на заняттях місцевого мовного матеріалу, тематично орієнтованого на духовний і матеріальний світ регіону, його географію, економіку тощо, адже в цьому матеріалі „одухотворюється весь народ і вся його батьківщина” [1, с. 269]. Тексти такої тематики пробуджують не тільки інтерес до історичних надбань народу, а й допомагають глибше вивчити питання з історії мови, пояснити окремі мовні явища, з'ясувати стилістичне й естетичне навантаження мовних одиниць у тексті.

Досвід показує, що використання регіональних текстів сприяє створенню на заняттях комунікативних ситуацій, спонукає студентів до мовленнєвої творчості. Шлях від сприймання, розуміння, аналізу близького, знайомого, довершеного за змістом і формою тексту приводить до досконалих власних висловлювань. Тому регіональний текст вважаємо ефективним засобом реалізації комунікативно-діяльнісного підходу до навчання лінгвістичного аналізу.

Для аналізу добираємо тексти письменників-земляків – Д. Боярчука, Г. Гайворонської, В. Голобородька, Б. Грінченка, А. Листопада, І. Низового, І. Савича, І. Світличного, В. Сосюри,

Л. Стрельника, М. Чернявського та ін., які відзначаються мовним багатством, естетичною виразністю й художньою довершеністю.

Такий матеріал впливає на формування мовної особистості, історично зумовленого світобачення, служить вихованню патріотичних почуттів, сприяє формуванню національної ментальності.

Тому особливо важливими є критерії відбору текстів і завдань до них. На наш погляд, варто аналізувати тексти, що розкривають природні особливості місцевості, її історію, національні традиції. Особливу роль у вихованні патріотизму, громадянської позиції сучасного студента відіграють тексти, спрямовані на духовно моральний розвиток особистості: про культуру пам'яті, про ставлення до минулого, сьогодення та майбуття, про проблеми війни та інформаційної агресії, проблеми екології і т.п. При цьому необхідно звертати увагу на емоційне звучання тексту, той настрій, який передає автор. Для сучасного молодого покоління особливо важливі тексти, що викликають світлі, добрі почуття, дають можливість відчувати себе в гармонії з навколишнім світом, допомагають сформувати оптимістичне світовідчуття.

На практичних заняттях з морфології ми віддаємо перевагу аналітичним, класифікаційним та креативно-дослідницьким вправам, що сприяє виробленню навичок аналізу ролі частин мови в текстах. В основі таких вправ є завдання типу: „Згрупуйте ...”, „Розмежуйте ...”, „Обгрунтуйте ...”, „Визначте ...”, „Простежте ...” тощо. Пропонуємо деякі з таких вправ.

Вправа 1. Прочитайте текст, дотримуючись відповідної інтонації. Визначте частиномовну належність, етимологію й роль топонімічних назв. Похідні назви згрупуйте відповідно до способів творення й виконайте їх словотвірний аналіз. З'ясуйте часове значення дієслів, поясніть їх стилістичну роль.

Розвидняється, встає сонце зі східного порубіжжя Луганщини, наповнюючи світлом спершу її доли, а потім і роздолля всієї України.

Луганщина... Земля прадавньо-сива, розбуджена й оновлена для засіву на третє тисячоліття. Приходили сюди разом із сонцем наші пращури, плакаючи в душах і серцях споконвічну віру, надію та любов. Власну сутність, мету життя й мрії вкладали вони в ті пам'ятки, котрі в усій своїй первісності дійшли до нас у назвах поселень: Богомолівка, Доля, Любівка, Новолюбівка, Світле й Світличне, Веселе й Веселогорівка, Трудове й Трудородительське, Надія й Щастя. Це духовна візитка, передана через віки в час нинішній (М. Ночовний).

Вправа 2. Прочитайте текст. Визначте, яка частина мови особливо увиразнює текст, яке смислове навантаження вона несе; обгрунтуйте свою думку. Виконайте морфологічний аналіз цих слів. Напишіть твір-опис на тему ключового слова поезії. Які легенди про назви квіток ви знаєте.

*Люби мене, збуди мене,
Як зорі візьмуться вогнем.*

*І як прохрипнуть всі півні,
Як стане місяць при вікні.
Збуди мене й люби мене,
Аж поки нічка не засне.
А потім степом поведи,
Хай проростуть мої сліди квітками,
Що цвітуть вогнем,
Під назвою „люби мене” (Г. Гайворонська).*

У статті пропонуємо також зразок аналізу регіонального тексту тематичного характеру, тобто питання й завдання об'єднані програмною темою розділу „Лексикологія”. Тематичний аспект дозволяє студентам глибше засвоїти поняття й категорії даної теми, прийоми й форми їх практичної реалізації в художньому мовленні, сформувані вміння виявляти функціональні ознаки й характеристики слова в контексті конкретного художнього цілого. Такі вправи готують студентів до цілісного сприйняття художнього тексту й переходу до його лінгвістичного аналізу.

Подаємо зразок тексту й завдання до нього.

Красуня-осінь підходила помалу, спрокволу. Кинула сірої, землистої фарби на степ, потім почервонила ліс, а клени вдягла в ніжно-жовту позлотисту порфіру, і вони стояли й у лісі, і по місту такі гарні, такі вродливі й елегійні, що дивитись на них було й весело, і сумно. І душу опановував тихий і глибокий настрій.

Здавалось, що мати всього живого, невмируща природа, прощається зі своїми дітьми перед їх тимчасовою смертю, приголублює їх на прощання, споряджає в кращу одіж, із материнською ласкою виговорює їм їхні провини, вислуховує виправдання й подає надії на нове, краще, ясніше життя.

Осінь – то передусім сповідь усього, що живе й вливає в себе проміння сонця, то велична поема жалю й надії. Тому вона така вродлива й емоційна (М. Чернявський).

1. Прочитайте текст, дотримуючись відповідної інтонації й темпу.
2. Доберіть заголовок у формі епітета-порівняння.
3. Визначте стильову належність та тип мовлення тексту. Обґрунтуйте свою думку.
4. Поясніть засоби зв'язку речень у тексті (лексичні, морфологічні, синтаксичні). Які з них переважають?
5. Знайдіть ключові слова тексту. Який душевний стан людини вони передають?
6. Зверніть увагу на лексику, що входить до лексичного поля кольоровідчуття. Поясніть стилістичну роль цих слів.
7. Визначте художньо-виражальні особливості епітетів.
8. Яку роль у тексті виконують синоніми? Чи є серед них контекстуальні?

9. Назвіть вид переносного значення дієслів першого абзацу. З'ясуйте стилістичну роль цього тропа.
10. Знайдіть у тексті запозичені слова. Яка їх роль?
11. Визначте за тлумачним словником нейтральне значення слова *подавати* й поясніть внутрішню форму слова в цьому тексті.
12. З'ясуйте роль абсолютних антонімів першого абзацу.
13. Доберіть антоніми до слів *помалу, гарний, тихий, смерть, жаль, надія*.
14. З'ясуйте лексичне значення підкреслених слів.
15. Згрупуйте дієслова за належністю до часу, обґрунтуйте таке вживання часових форм. Назвіть мовні засоби міжфразового зв'язку.

Звернення до регіональних текстів допомагає викладачеві розглянути мову як культурно історичне середовище, розширити традиційні межі об'єкта вивчення, активізувати мовні риси, що відбивають специфіку національного менталітету, через мовну систему донести до студентів розуміння самобутнього національного мислення, розвивати й підвищувати інтерес до вивчення мови й духовної культури українського народу. Така орієнтація сприятиме розвитку мовного чуття майбутніх словесників, формуватиме їхні етичні й естетичні погляди.

Висловлені в статті міркування й виділені види робіт з лінгвістичного аналізу регіонального тексту репрезентують роздуми автора щодо шляхів розв'язання актуальної педагогічної проблеми й не є вичерпними, тому ця тема може бути розроблена в іншому напрямку.

Список використаної літератури

1. Ушинський К. Д. Рідне слово / К. Д. Ушинський // Твори : в 6-ти т. – К. : Рад шк. – Т. 1, 1954. – С. 268 – 280.

Кравчук О. М. Аналіз регіонального тексту – активний засіб національно-патріотичного виховання молоді

У статті розкрито проблему вивчення тексту та його лінгвістичного аналізу. Наголошено на тому, що текст служить основою створення на заняттях навчального, розвивального й виховного середовища. З'ясовано суть текстоцентричного підходу до одиниць мови. Уточнено поняття регіонального тексту. Визначено аналіз регіонального тексту як активний засіб національно-патріотичного виховання молоді. Наголошено на систематичному й послідовному включенні в навчальний процес місцевого мовного матеріалу як у тематичному плані, так і суто лінгвістичному, оскільки такий матеріал виховує інтерес до того, що називається малою батьківщиною, сприяє загальній гуманізації суспільства. Схарактеризовано критерії відбору текстів для аналізу й завдань до них. Обґрунтовано використання аналітичних, класифікаційних та креативно-дослідницьких вправ, які сприяють виробленню навичок аналізу ролі частин мови в регіональних текстах.

Наведено приклади такого аналізу. Запропоновано зразок аналізу регіонального тексту тематичного характеру.

Ключові слова: аналіз, лінгвістичний аналіз тексту, регіональний текст, національно-патріотичне виховання, текстоцентричний підхід.

Кравчук О. Н. Анализ регионального текста – активное средство национально-патриотического воспитания молодежи

В статье раскрыта проблема изучения текста и его лингвистического анализа. Отмечено то, что текст служит основой создания на занятиях учебной, развивающей и воспитательной среды. Выяснена суть текстоцентрического подхода к единицам языка. Уточнено понятие регионального текста. Определен анализ регионального текста как активное средство национально-патриотического воспитания молодежи. Отмечено систематическое и последовательное включение в учебный процесс местного языкового материала как в тематическом плане, так и сугубо лингвистическом, поскольку такой материал воспитывает интерес к тому, что называется малой родиной, способствует общей гуманизации общества. Схарактеризовано критерии отбора текстов для анализа и заданий к ним. Обоснованы использования аналитических, классификационных и креативно-исследовательских упражнений, которые способствуют выработке навыков анализа роли частей речи в региональных текстах. Приведены примеры такого анализа. Предложен образец анализа регионального текста тематического характера.

Ключевые слова: анализ, лингвистический анализ текста, региональный текст, национально-патриотическое воспитание, текстоцентрический подход.

Kravchuk O. N. Analysis of Regional Text as an Active Means of National Patriotic Education of the Youth

The publication covers the issue of studying text and its linguistic analysis. The text is stressed to be the basis to create learning, developing and educating environment at the classes. The meaning of text-oriented approach to language units is found out. The concept of regional text is developed. The analysis of regional text is defined as an active method of national patriotic education of the youth. Systematic and consistent introduction of language material into the educational process both in thematic and linguistic way is emphasized, because such material develops interest to what is called small motherland, contributes to general humanization of the society, helps to form thinking independence, national world vision, expand cultural memory of teachers-to-be by means of the Ukrainian language. Attention is paid to the fact that working with regional linguistic phenomena must become the component of complex, multi-dimension activity of a school teacher and a university lecturer, must be not of sporadic, but permanent nature. The criteria of selecting texts for analysis and tasks to them are described. Usage of

analytical, classification, creative-searching exercises which promote developing the skills of analyzing the role of the parts of speech in regional texts is proved. The examples of such analysis are given. The sample of the analysis of regional text of thematic nature is provided.

Key words: analysis, linguistic analysis of text, regional text, national patriotic education, text-oriented approach.